

Михаљ Бабич
КАЛИФОТ ШТРК

Изданието е поддржано од Унгарската книжевна фондација
The publication was supported by the Hungarian Book Foundation

HUNGARIAN BOOKS
AND TRANSLATIONS
OFFICE

БИБЛИОТЕКА – *ARS MAGNA*

Главен уредник
Филип Димевски

Наслов на оригиналот
Babits Mihály, A GÓLYAKALIFA

Превод од унгарски јазик
Анамарија Цинеге-Панзова
Златко Панзов

Јазична редакција
Андреј Јованчевски

Компјутерска обработка
Бегемот

Ликовно уредување
Владимир Лукаш

© Сите права на изданието ги има – БЕГЕМОТ ДООЕЛ
Забрането е копирање, множување и објавување на делови или на целото издание во печатени или електронски медиуми без писмено одобрение од издавачот.

Михаљ Бабич

КАЛИФОТ ШТРК

Скопје, 2020

I

(АВТОБИОГРАФИЈАТА НА ЕЛЕМЕР ТАБОРИ)

Сакам да ги составам списите на мојот живот. Кој знае уште колку време ми останало! Чекорот на кој се одлучив може да се покаже кобен. Полека и сигурно минува нокта. Одеднаш ќе се прикраде на прсти, небаре убиец, црниот Сон, и нечујно ќе ми застане зад грб. За миг ќе ми ги покрие очите со дланките. И тогаш веќе нема да бидам свој. Тогаш може да ми се случи сенешто.

Сакам да ги составам списите на мојот живот пред да заспијам уште еднаш.

Имам детални белешки за сè. Животот ми беше како сон, а соништата како живот. Мојот живот беше убав како сон, ах, камо животот да ми беше несреќен, а соништата убави!

...Сè започна кога наполнив шеснаесет години.

Необични нешта се случувале и порано. Не дека биле нешто посебно, можеле да се сметаат

за детски глупости. На пример, случајот со дограмаџијата. Секој ден, одејќи на училиште поминував покрај дограмаџиската работилница. Честопати застанував под тесното прозорче. Мрачната работилница беше загадочна во мојата фантазија. Без никакви причини, замислував дека таму, под маската на благородното дограмаџиство, дејствуваат големи злосторници, фалсификатори на пари, можеби и убијци, или измачуваат млади момчиња, како мене. Ваквото убедување им го наметнав и на неколкумина мои другари, па основавме вистинско Холмсово тајно друштво за одгатнување слични мистерии. Друштвото и мистеријата исчезнаа сами од себе, но и понатаму необјасниво затреперував кога ќе го почувствував мирисот на лепило преку прозорецот на столарската работилница, како да ми беше многу познат, како и самиот некогаш да сум живеел и сум се мачел во некоја таква работилница.

И припаѓав на високата класа, богато момче и најдобар ученик во гимназијата.

Потоа, со двајца другари од училиштето, ме поврзаа многу необични емоции.

Обично доминирав над другарите. Ме сакаа, ми се воодушевуваа, бев убаво и вешто момче, поумен и посилен од нив, носев убаво облека и секогаш имав пари во џебот, а особено оти не му обрнував внимание и не му придавав никакво значење на нивното другарство. Вистински *Sonntagskind*¹; ме разгалуваа, се радуваа

¹ (герм.) „Дете родено во недела“, дете на среќата, среќник од раѓање. (сите забелешки се на авторот).

кога ќе им се насмевнев, ми се восхитуваа кога ќе ме видеа, а јас, од малечок нурнат во изобилие љубов, воопшто не ја препознавав вредноста на таквата љубов, бев љубезен со сите, но никогаш никому не му посветив поголемо внимание. А тие уште повеќе ми посветуваа внимание: љубоморно ме земаа под рака, на пример, малиот, подгрбавен Иван Хорват изгледаше како да е вљубен во мене.

Него дури и го поднесував, бидејќи беше од повисоките класови и беше умно момче, со него водевме филозофски разговори. Му позајмував француски книги, а понекогаш и ќе го опоменев:

„Си прочитал само петнаесет страници?“

Знаев дека учи француски само за да не се срами пред мене.

„Лесно ти е тебе“, ќе се пожалеше. „Ти уште од мал си учел од својата гувернанта.“

„Ех, а што може човек да научи од гувернанта? Мора да прочиташ барем неколку книги користејќи речник.“

Многу сакав книги. Сакав сè да разберам, сè да знам, мојот ум да има отворена врата кон светот. Ги презирав оние што немаа таква желба. Го разбирав, го сметав за природно нивното восхитување, но сепак ми беа товар. Чувствував дека му причинувам болка на оној кон кого ќе останев рамнодушен, чиишто изјави на емоции не ги наградував; на таков начин, само ми се зголемуваа рамнодушностa и ведрата надменост. Не бев неволен, бев способен за секаков вид нежност и љубов, но истовремено бев

и силен, а мојата чувствителност не сакаше да другарува со слабоста.

Сепак, имаше двајца соученици кон кои чувствував слабост.

Обајцата беа обични, малоумни момчиња. Карчи Ходи секогаш се клештеше, а Јас секогаш бев збунет, ми изгледаше како да ми се потсмева. Не можев да го пребродам тоа непријатно чувство, уште помалку успевав да си го објаснам. Секој може да забележи слични нешта кај себе, но никој не им придава толкаво значење како мене.

Другиот се викаше Фазекаш. Тоа крупно, неволно момче беше кирација кај една крчмарка, носеше фризура како берберски чирак и правлива, црна облека што висеше на него; секогаш со бледо лице. Лоши претчувства ме обземаа кога ќе го видев, како да ме потсетуваше на нешто непријатно, зло.

Често ми се чинеше дека длабоко во мојот ум се сокрива нешто ужасно – нешто што светот ќе го открие во поинаква светлина – само не знаев што може да биде тоа.

Но, и покрај сè, бев само ученик, еднакво среќен на фудбалското игралиште, во училиштето за танц и меѓу своите книги: уште весело и разиграно дете, а веќе вистински малечок филозоф. Ја сакав математиката, сè што беше тешко и строго, сето она каде што можев да се докажувам себеси со прецизната острина на мојот млад ум. Моите професори ме ценеа, исто како и моите другари. Сите сакаа да се покажат во најдоброто светло пред мене, се

плашеа да покажат незнаење или слабост, дури им беа љубоморни на оние што ги сакав и ги почитував повеќе од нив. Им бев дури и авторитет: Мишка Кубенкорен ме повикуваше кога не беше сигурен во нешто. Така минуваа годините.

А на возраст од шеснаесет години...

Го завршував шестиот клас во гимназијата, беше први мај. Станав рано, истрчав да видам дали е убаво времето. Одлично се сеќавам на тој ден. Ќе запишам – ќе го опишам тој ден – за читателот да види, од што, од каков живот се разбудив во кошмар. Беше златен ден, преку стаклените квадрати од големата веранда гледав кон расцветаниот свет исполнет со крошни. Сребрени искри, свежи, бледи иглести стебленца растеа на елката, топчињата картоп се нишаа наоколу. Се сеќавам на секој цвет. Како ли самобујно цутеше јоргованот! Имаше и некои грмушки што ги нарекувавме само „бобинки“ оти имаа бели, туфчести боболки што ги пукавме со петиците поземи. Тие имаа цветни розови гроздови, секогаш покриени со пчели, а грмушките зуреја небаре оргулите во црквата.

Неколку прозорци беа отворени, наслушував. Пчелите, осите се роеја од грмушката, ненадејно, како кога ќе пукне жица на инструмент, со смел, бучен лак минуваа над железните решетки кон улицата, а таму ги привлекуваше медениот мирис на акацијата. Ги слушав и птиците, илјадниците пискотници и чрчорењето, гласни беа и пргави. Дроздовите беа весели! Пискаа и врескаа како момците во крчмата, а

јас, дете, не можев да се воздржам, та и самиот врескав имитирајќи ги.

Зелениов свет беше исполнет со смеа. Чрчорење, свирење и кикот. Разиграните прамени сончевина продираа низ крошните, небаре малечки длабнатинки на насмеано лице. Навистина радосно се смеев поради толку убавото време за први мај. Еден убав сив гулаб слета на симсот од отворениот прозорец, а јас му се прикрадов за да го фатам. Ама одлета, слета во дворот и, нишајќи го вратот, сигурно чекореше по земјата.

Тогаш влезе Маришка со појадокот. Ондавотвор се пробиваше предизвикувачкиот мирис на свежо прженото кафе. Маришка имаше голема насмевка на лицето и марама врзана одзади, како млада невеста.

„Ќе задоцните, млад господине. Уште не сте ни облечен.“

Истрчав назад, не морав да барам облека, веќе ме чекаше подготвена.

Колку е убаво кога човек има своја соба! Колку ли годи студената вода вака наутро, веднаш! Колку е убав свежиот допир на чистата белина! Сепак, убаво е кога вака се грижат за човека. Ќе има ли кршење шолји на мајскиот празник?

Одеднаш се отвори вратата, мајка ми сирна внатре, а јас, седејќи на креветот, подготвен да ја облечам новата кошула, почувствував како правам движење небаре исплашено срнче. Мајка ми беше толку убава, млада, галантна дама, па се срамеv да се облекувам пред неа. А пред слугинката не ми беше срам. Но, кога ќе

го виде в убавото, благородно лице за кое велеа дека било како моето, аристократската фигура во убавиот, скап пењоар, веднаш се повлекува под јорганот, како полжав во својата куќичка.

Се наведна, сакаше да ми го бакне челото, а јас, исплашен, се обидов да се покријам со јорганот.

„Сте виделе ли некогаш вакво дете? Се срами од сопствената мајка.“

Откако излезе, брзо се облеко и со тресок ја отворив вратата, кафето испаруваше на масата, а зад белиот чаршаф стоеше тетка Нене и делеше павлака.

Од сите човечки суштества, неа најмногу ја сакав. Беше постара сестра на татко ми; никогаш не се омажи и живееше со нас. Ми изгледаше како да е од сребро. Косата на нејзината мала глава беше очајно сребрена; лицето, со својот нежен бел тен и дискретно сјајната насмевка како да ѝ беа од префинето изработен филигран; насмевката ѝ блескаше небаре сребро и никогаш не бев чул почист сребрен звук од нејзиниот глас. Но, најсребрена беше нејзината душа, гласот ѝ беше свон на душата, а насмевката – сјај на душата. Ми се чинеше дека дури и нејзиното име, како што ја нарекувавме дома, „Нене“, буди впечаток на неодоливи, тивки, сребреникави светилки и свончиња, само требаше да помислам на неа. Не можев да поверувам дека косата ѝ беше бела поради возраста; беше млада, нежна и шармантна; можеби беше родена сребрена, како самовила; не можев поинаку да си ги замислам самовилите;

застаната зад чистата покривка на масата, свежиот шлаг и сребрените лажичиња што светкаа на утринското сонце.

Во градината веќе шетаа девојчињата, мојата помала сестра, десетгодишната Бешке и другата Бешке, гостинката, мојата братучетка, седумнаесетгодишна, весела и убава девојка. Татко ми уште спиеше, но ми вети дека ќе дојде на мајскиот празник, а и наставниците го очекуваа неговото присуство, беше еден од поважните луѓе во градот. Морав да бидам убав и чист поради родителите, а мајка ми на скалите уште еднаш изврши надзор на мојот изглед, зад мене стоеја Маришка, со четката за палто, и старата гувернанта Виви, за која ќе зборувам малку подоцна. Нене рече:

„Девојки, исечете една роза и ставете ја на реверот на Елемер, нека биде поубав.“

Бешке, големата Бешке, ја забодe розата во дупчето, а јас одблизу ѝ го гледав убавото лице, а потоа, во знак на благодарност, со еден танцувачки чекор, одеднаш ја бакнав во образот: тоа ѝ се допаѓаше, но секогаш со негодување ја подместуваше косата отпосле. Се смеев со здрава, детска палавост.

Такво беше тоа сончево утро, исполнето со зуењето на пчелите. Цезар потскокнуваше околу мене, драгото мое кутре, едвај си ја бранев убавата облека. Сите ме испратија до портата и гледаа во мене, чекорев достоинствено, чисто, распупено на свечениот настан.

Вака се сеќавам, вака би можел да го опишам целиот тој ден. Собирањето во училишни-

от двор, ветувачката врева што личеше на театарски цагор пред претстава, која, небаре свеж мирис на нови книги, ја возбудуваше мојата душа. Моите другари, кои беа стегнати и чудни, избањати и во нова облека, како да биле излупени и завиткани, се гледаше на нив оти сега, на еден ден, ќе излезат од училиште меѓу луѓето, како фоки кога излегуваат од вода. Наставниците: Мишка Кубенкорен, кој стоеше меѓу нас со сета утринска тежина на својот крвав авторитет; Ерне Круг, учителот што ја режираше целата свеченост, неговата животна суета, главниот годишен настан на неговиот живот: првата половина од годината се подготвуваше за него, а во втората се капеше во славата здобиена од него. Знамето, што мајка ми го додираше на институцијата: таа беше мајката на знамето. Поаѓањето, колку ли беше убаво тоа: да се тргне! Да се оди по полињата! Божјиот ден пече, потта ни ги лади пазувите, Циганите свират, утрото ни е слободно; кој ли сега ти мисли на домашната по латински? Одиме.

„Одлична шума!“ крикна Пишта Ревн, сè уште ги читаше книгите на Верн, секогаш зборуваше за октоподи и нуркачки свона. „Во ваквите тлеат каубои.“

Го опишувам целиот првомајски излет, игрите: Кршење шолји! Влечење јаже! Трка во вреќа! Колку ли беше невешт Крауц! Како ли само се обидуваше повеќе од половина час да ја оправда својата неснаодливост. Всушност, професорот Наци Какаи, кој го практикуваше педагошкиот пристап на „мешање во детските

игри“, и самиот погоди и скрши една шолја. Мене сè ми одеше и бев среќен, мал дел од една голема среќа: мојата посветена душа речиси целосно се изгуби во разиграниот џагор. Децата често не се чувствуваат *себеси*. Понекогаш, седејќи на клупата со другарите, се прашував зошто сум токму јас – *јас* меѓу мноштвото. Која тајна ги поврзува сите мои интереси и чувства токму со *ова* пристојно мало тело? Зошто не со она на мојот сосед? Меѓутоа, сега не размислував за ништо, мојата душа радосно се стопи со душата на мноштвото.

Беше среќен, среќен ден. *И тој ден морав да дознам сè!*

Зошто секогаш демонстративно се натпреварував со Карчи Ходи во игрите и со Фазекаш? *Како да се обидував да си докажам себеси дека сум подобар.* Кога и онака бев подобар.

Што ми згрешиле? Зошто ги мразев?

Двете лица беа темни дамки во моите очи, две точки на убавата слика од каде што се изронила бојата и сиркаше голото платно.

Тој ден морав да дознам сè.

Бевме седнати на ручек, тесно беше на долгите клупи, пријатно ветре се крена во големата топлина, се заниша златниот килим, багровите лисје се разлетаа по нашите чинии. По супата, некој ненадејно крикна:

„Да живее професорот Круг!“

„Да живее!“ излета од четиристотини грла одеднаш, како заробена птица од кафез, како цело јато птици одеднаш да летнало во воздух, брзо, високо. Тоа беше неисцрплив, заглушу-

вачки крик: понервозните врескаа со рацете на ушите, гранчињата на дрвјата се тресеа, наставниците се смееја и негодуваа истовремено.

Круг шеташе меѓу нас, го надгледуваше ручањето.

„Па, нели сум популарен?“ се смееше вртејќи се кон Дарваш; сепак, се радуваше поради ваквата демонстрација.

Но, звукот не стивнуваше, избувнуваше во налети, а по секоја чинија следуваше друго име.

„Да живее учителот Дарваш!“

„Да живее професорот Черее!“

„Да живее професорот Какаи!“

Сите се спомнуваа. Едниот се славеше само срамежливо и скромно, другиот со бурно смеење. Кога ќе дојдеше на ред името на Какаи, целата шума безмилосно одекнуваше.

„Оставете, момчиња, престанете!“ мавташе со раката.

Но, ние не запиравме. А директорот вознемирено сиркаше од под тремот на гостилницата. Таму, стариот тресач на манжетни го негуваше својот чувствителен углед во друштво на неколкуте гости, кои како родители, нотабилитети, пријатели на училиштето, се беше појавил на заедничкиот ручек. Го видов и татко ми таму. Окружниот судија Личко, кој пиеше веќе целото претпладне, раскажуваше некоја несфатлива ловечка шега, кревајќи го крекавиот глас за да го надвика славењето.

„Слушај“, ми шепна Пишта Реви. „Погледни го човекот што седи до Личко.“

„Третата дамка!“ ми пламна душата кога погледнав во човекот.

Тој беше силен, крупен човек. Бушава, кафеава „кошутовска“² брада, чудно вибрирачки челичносини очи. Носеше сиви платнени панталони и палто, а наместо елек – мек, широк, стуткан, црн свилен појас, завиткан околу половината. Јаката на кошулата му беше широко разгрната, а под неа висеше темна марама со реси.

„Знаеш дека бил Јенки?“ ми објаснуваше Пишта Ревџи возбудено. „Долго време бил во Америка, знае англиски, бил инженер таму; се вика Кинчеш. Неодамна се вратил дома; бил во Градот на Големото Солено Езеро, Грет Солт Лек Сити.“

„Грејт Солт Лејк Сити“, го поправив неговиот изговор.

Со големо натезање стивна бучавата, а Криглер, еминентен ученик од осмиот клас, застапа пред тремот и почна невешт говор.

Гледав, само гледав во американскиот инженер. Не можев да го симнам погледот од него. Дали веќе насетував дека нешто ќе започне? Моите животни страдања? Тешко. Но, тоа лице... Дали сум го видел некаде? *Дефинитивно ми беше познато тоа лице.*

Од најрана возраст, лицата ми оставаа голем впечаток. До ден-денес ми се чини дека во нив ја гледам душата; човекот и неговото лице се едно пред мене. Но, ниту едно лице пред тоа

² Со брада како познатиот унгарски политичар од XIX век, Лајош Кошут.

не ми оставило толкав впечаток (освен твоето, убава моја Етелка; но дозволено ли е твоето лице да биде споменато на иста страница со неговото?). Тие чудно познати, темносини машки очи... Затреперив кога случајно ме погледна, како да ми беше учител, а јас правев нешто забрането. И како илјадници и илјадници мрачни сеќавања да се пробиваат од мракот нагоре во мојата глава, од длабочината кон тие очи, тие ги евоцираат, ја повикуваат сета таа горчлива армија надвор, на виделина...

Човекот претставуваше прекрасна, голема слика на вистината. Острата линија на сончевата светлина што паѓаше од врвот на тремот му ги осветлуваше накосо нозете отстрана; главата му беше во сенка. Ни малку елегантен, беше стуткан и правлив. Со кошулата немарно отворена на едно место, градите му се појавуваа при движењата. Почувствував нешто диво на неговото лице, некаква грубост како кај мајсторите. Во погледот имаше нешто што наведуваше будност. Остатокот од забавата ми помина во омаеност, како мил сон, додека го гледав него. Не можев да внимавам на ништо друго. Децата цагореа, Криглер беседеше. Директорот одговараше нешто. Не слушав.

Се освестив. Трипати одекна: *Да живее!* Циганот отсвири туш.

Дали познавам некого што личи на човеков? Не, не, го познавам *само него*.

Какви глупости! Како би можел? Тој само што се вратил од Америка, од Големото Солено Езеро.

Тишина! Татко ми зборуваше. Наздрави во име на гостите, убаво, чисто, со аристократска љубезност. Со кого и да разговара, во неговиот глас има некакво достоинство, но никогаш навредливо, непријатно; повеќе како да прави чест. Вистински унгарски господин; сериозна бодрост, отворени очи, пристојна сива кружна брадичка, елегантна и внимателно избрана облека. Тој е паметен, разумен, одличен познавач на луѓето. Секогаш ми бил идеал. И сега одеднаш не можев да поверувам дека ми е татко. Ми изгледаше како да сонувам дека сум син на образован, убав, благороден и богат човек.

Ми натезнуваа очните капаци. Можеби поради пивото? Сум се прејал? Долго сум седел? Конечно се разотидовме. Татко ми ме повика кај себе:

„Како си поминуваш?“

„Добро.“

И веднаш побегнав: избегав од тремот. Се плашев, навистина бев исплашен – од човекот. Следуваше мојот половина час кај касата; побрзавме со Пишта Реви кон темната алеја, каде што веќе почнаа да ги ставаат лампионите.

„Слушај“, рече Пишта Реви. „Дали знаеш дека Големиот Солт Лејк Сити го викаат и Нов Ерусалим?“

Не одговорив, па г. Пишта почна да објаснува:

„Таму живеат Мормоните. Знаеш ли дека тројцата нивни главни предводници имаат вкупно осумдесет и две сопруги?“

Повторно молчев. Но, тој не замолкна додека не кажа сè што знаеше за Мормоните:

„Знаеш ли дека Мормоните многу се бореле со Индијанците? Сепак, сметаат дека се роднини со Индијанците.“

Потоа замислено продолжи:

„Би сакал да знам дали инженерот Кинчеш видел Индијанци.“

„Та, Индијанците се речиси изумрени“, додадов.

„Таму уште ги има“, тврдеше Пишта. Потоа премина на нова тема: „Се прашувам колку ли пати инженерот Кинчеш морал да си го мести часовникот додека не стигнал овде. *Кога кај нас е вечер, таму е утро.*“

„Тоа би можел да го пресметам“, одговорив. „Секако, за да биде прецизно, треба да ја знам географската ширина и должина.“

Зошто секој збор, секоја слика од тој ден останаа толку јасни во мене? Тој половина час на касата... Триумфалната порта се заниша на ветрот, унгарскиот грб, направен од гранчиња, се одлепуваше и паѓаше. Меко дрво, крошна од панделки и подиум! Малата масичка со касата се нишаше на нерамниот терен, кулите од парички се растураа свечкајки.

„Па, како оди?“ дојде да провери професорот Круг.

Убавиот, русокос Мајер, кој вечерта сигурно ги ставил сите свои речници по грчки и латински врз своите панталони за да се израмнат поубаво, накитен со кокарда, возбудено го очекуваше семејството Шаркези – имено, Ела Шаркези. Но, постојано доаѓаа други луѓе. Дошол пајтон со хајдук: потпрефектот Шимонфи,

неговата сопруга, една нервозна, афектирана дама и малата Алис, со распуштена коса и сини панделки кај ушите, со бели чевли и хулахопки.

„Тука е мајка ти, нели?“ , ме праша г-ѓа Шимонфи.

Сега, сега не можам да размислувам, си реков во себе. Ќе размислам за сè итом ќе можам, набрзо.

Дојде Џизи, Гизела, со кафената коса, „италијанската убавица“ – една развиена, четиринаесетгодишна девојка, која флертуваше со секој средношколец. Пристигнаа и Сандерсови, со срамежливата, паметна мала Нели...

Следуваше танцот во плевната, накитена со гирланди: попладневниот танц на децата. Изведен од мали девојчиња и момчиња со чудна збунетост или палави насмевки. Прво, малите парови прошетаа низ салата, проследени со музика; момчињата грандиозно ги водеа малите дами. Девојчињата на кои ќе им се растуреа косите, ненадејно ги напуштаа партнерите и се затрчуваа кон своите мајки. Нелике одеднаш рикна, оса ѝ се заглавила во косата. Јас со рацете вешто го ослободив малиот свер. Нелике ми се насмевна благодарно. Направивме уште неколку кругови без да кажеме ниту збор. Сакав да танцувам, но не бев некој голем пријател на малите девојчиња. Некои имаа толку испотени раце! А освен тоа, човек со нив можеше да разговара само за глупости. Повеќе ги сакав големите девојки, кои понекогаш речиси ги голтав со очите.

Водејќи ја Нелике кон мајка ѝ, се искрадов од шталата. Нервозно поминав пред тремот